

яка справляє вплив, який людина не усвідомлює. Заборони такого роду повинні міститися в законодавстві про вибори (передвиборна агітація), політичну рекламу, охорону здоров'я громадян тощо.

Список літератури: 1. Дворецкий И. Х. Латино-русский словарь. – 4-е изд. / И. Х. Дворецкий. – М. : Рус. яз. – 1996. – 852 с. 2. Tubbs S. L. Human Communication / S. L. Tubbs, S. Moss. – New York : Mc Graw-Hill Inc., 1991. – 290 p. 3. Лауристин М. И. Коммуникация. Энциклопедический социологический словарь / М. И. Лауристин ; под общ. ред. Г. В. Осипова. – М. : РАНЕИ ИСПИ, 1995. – 288 с. 4. Лисиця Н. М. Реклама в сучасному суспільстві / Н. М. Лисиця. – Х. : Основа, 1999. – 54 с. 5. Про рекламу : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – 39. – Ст. 181. 6. Про захист від недобросовісної конкуренції : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 36. – Ст. 164. 7. Двозначна реклама дитячої школи англійської мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://if.com.ua/?p=2556>. – Заголовок з екрану. 8. Цивільний Кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 3569. 9. Про інформацію : закон України // Відомості Верховної Ради. – 1992. – № 48. – Ст. 650. 10. Про телебачення і радіомовлення : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1994. – № 10. – Ст. 43. 11. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 18, № 19–20, № 21–22. – Ст. 144.

Надійшла до редколегії 31.05.2010

УДК 347.447.52(477)

О. В. Мороз

ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ПОРУШЕННЯ СТОРОНАМИ УМОВ ДОГОВОРУ ПОСТАЧАННЯ ЕНЕРГЕТИЧНИХ РЕСУРСІВ ЧЕРЕЗ ПРИЄДНАНУ МЕРЕЖУ

Проаналізовано цивільно-правову відповідальність сторін за порушення умов договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу. Охарактеризовано правові наслідки, що настають у випадку порушення договірних зобов'язань.

***

Проанализирована гражданско-правовая ответственность сторон за нарушение условий договора поставки энергетических ресурсов через присоединённую сеть. Охарактеризованы правовые последствия, которые наступают в случае нарушения договорных обязательств.

***

Civil liability of parties for the breach of contract on energetic sources supply via connected network is analyzed. Legal consequences which ensue in case of breach of contract obligations are characterized.

Для того, щоб забезпечити належне виконання сторонами своїх обов'язків за договором постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу та відновити порушені боржником права кредитора, а також відновити його майнове положення, застосовується механізм відповідальності за порушення сторонами умов договору.

Проблематика цивільно-правової відповідальності досліджувалася ученими-юристами у найрізноманітніших аспектах. Фундаментальні дослідження в цій галузі були проведені О. С. Іоффе [1], Г. К. Матвеевим [2], Б. С. Антімоновим [3; 4], Н. С. Малєїним [5; 6], В. Ф. Масловим [7], Ф. А. Рабіновичем [8], В. К. Райхером [9] та іншими ученими.

Але проблематика цивільно-правової відповідальності сторін за порушення умов договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу у частині відшкодування збитків за даним договором слабо висвітлена, а тому є досить актуальною та потребує подальшого вивчення, що і є метою нашого дослідження.

Законодавством України встановлені наступні правові наслідки за порушення зобов'язань: припинення зобов'язання внаслідок односторонньої відмови від зобов'язання, якщо це встановлено договором або законом, або розірвання договору; зміна умов зобов'язання; сплата неустойки; відшкодування збитків та моральної шкоди (ст. 611 Цивільного кодексу (ЦК) України [10]).

За порушення умов договору постачання енергетичних ресурсів через приєднану мережу застосовуються як загальні заходи цивільно-правової відповідальності, передбачені в ЦК України, так і спеціальні.

Спеціальна відповідальність за порушення сторонами умов даного договору передбачена в нормативно-правових актах, зокрема в Законі України від 16 жовтня 1997 року № 575/97-ВР «Про електроенергетику» [11], Правилах користування електричною енергією для населення, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 26 липня 1999 р. № 1357 [12], Правилах користування електричною енергією, затверджених постановою Національної комісії регулювання електроенергетики України від 31 липня 1996 р. № 28, зареєстрованих у Міністерстві юстиції України 18 листопада 2005 р. за № 1399/11679 [13] тощо.

Законодавством передбачена відповідальність енергопостачальника у вигляді штрафних санкцій за невиконання або неналежне виконання ними своїх обов'язків. Так, енергопостачальники несуть відповідальність перед споживачами електричної енергії в розмірі двократної вартості недовідпущеної електричної енергії в разі переривання електропостачання з вини

енергопостачальника (згідно з умовами договору на користування електричною енергією) (ч. 10 ст. 24 Закону України «Про електроенергетику» [11], п. 44 Правил користування електричною енергією для населення [12]).

У разі відпуску електричної енергії, параметри якості якої знаходяться поза межами показників, зазначених у договорі на користування електричною енергією, енергопостачальник несе відповідальність у розмірі двадцяти п'яти відсотків вартості такої електроенергії (ч. 11 ст. 24 Закону України «Про електроенергетику» [11], п. 45 Правил користування електричною енергією для населення [12]).

Чинне законодавство закріплює обов'язок енергопостачальника відшкодувати завдані споживачу збитки в разі порушення ним умов договору та законодавства України в розмірі й порядку, визначених законодавством.

Збитки споживача через перерву в електропостачанні та недотримання порядку переведення на аварійну (екологічну) та технологічну броню через дії (бездіяльність) електропередавальної організації відшкодовуються останньою відповідно до законодавства України (п. 11.4 Правил користування електричною енергією [13]).

У п. 1.2 Правил [13] дається визначення збитків споживача. Під ними розуміють вартість пошкодженого устаткування, недоотриману вигоду від реалізації недовиробленої продукції, втрати від екологічних наслідків і травматизму та втрати здоров'я, які виникли внаслідок обмеження чи припинення постачання електричної енергії з вини постачальника електричної енергії або електропередавальної організації, та вартість робіт, необхідних для відновлення устаткування та технологічних процесів.

При заподіянні збитків споживачем, він зобов'язаний їх відшкодувати. Перелік збитків з вини споживача наводиться також у п. 1.2 Правил [13]. Під ними розуміють витрати, недоотриману вигоду (за винятком доходу від реалізації недоврахованої електричної енергії) постачальника електричної енергії або електропередавальної організації (основного споживача), яких вони зазнали внаслідок пошкодження електроустановок через зловмисну чи недбалу діяльність споживача (субспоживача) або інших осіб, та вартість робіт і послуг, необхідних для відновлення електроустановок та електропостачання.

Отже, під збитками маються на увазі витрати, здійснені кредитором, втрата або пошкодження його майна (реальний збиток), а також неотримані кредитором доходи, які він отримав би, якби зобов'язання було виконане боржником (упущена вигода).

Для цивільного права України традиційним є принцип повного відшкодування збитків. Застосування цього принципу

обумовлене необхідністю відновити права потерпілої сторони в зобов'язанні. О. С. Іоффе підкреслював, що лише керуючись принципом повного відшкодування збитків можна відновити положення, яке існувало на момент правопорушення; лише завдяки йому забезпечується всебічна охорона інтересів тих, хто зазнає збитків від несправності своїх контрагентів; лише слідуючи цьому принципу збитки, що настали, вдається повністю віднести на рахунок особи, яка їх завдала [14, с. 103].

Загроза стягнення збитків досить часто виявляється недостатньо ефективним заходом, оскільки украй важко, а в деяких випадках і просто неможливо визначити конкретний розмір збитку від правопорушення. Мова йде про такі неналежні дії, як ухилення від укладання договору. У такій ситуації відсутня можливість передбачити санкції за них у договорі між сторонами, оскільки порушення допускаються до укладання або на стадії укладання договору.

У зв'язку з цим необхідно розглянути одну проблему загального характеру. У цивілістиці традиційно виділяються два різновиди цивільно-правової відповідальності: договірна і деліктна. Поряд із цим загальновизнаним положенням є і положення, у силу якого в цивільному праві існує самостійне зобов'язання укласти договір, коли необхідність його укладання передбачена законом або попереднім договором між контрагентами. Забезпечення виконання вказаного зобов'язання передбачає виділення особливої групи заходів відповідальності. Вони підлягають застосуванню у зв'язку з допущеною неправомірною відмовою від укладання або затримкою оформлення договору і умовно можуть бути названі переддоговірними санкціями.

Тому вважаємо за необхідне доповнити законодавство нормами, що встановлюють відповідні заходи відповідальності за вказані порушення. Це рішення, на наш погляд, є найбільш доцільним з урахуванням поширеності та істотного характеру порушень, що допускаються на стадії укладання договорів.

Споживач енергії несе відповідальність за порушення умов договору з енергопостачальником та правил користування електричною і тепловою енергією, за невиконання приписів державних інспекцій з енергетичного нагляду за режимами споживання електричної та теплової енергії згідно із законодавством України.

Основний принцип виконання зобов'язань полягає в реальному здійсненні суб'єктами їх прав і виконання прийнятих на себе зобов'язань. Як справедливо відзначає Р. О. Халфіна, встановлення майнової відповідальності «повинно спонукати до своєчасного і належного виконання обов'язків» [15, с. 101].

Так, за умови неповної сплати за спожиту електричну енергію споживач зобов'язаний обмежити власне електроспоживання до рівня екологічної броні або повністю його припинити в разі відсутності такої.

Для того, щоб спонукати споживача до належного виконання ним своїх обов'язків зі сплати за спожиту електроенергію, законодавець встановив сплату неустойки. Так, за несвоєчасну оплату електричної енергії понад термін, обумовлений договором, споживач сплачує неустойку (пеню) згідно із законодавством та договором (п. 25 Правил користування електричною енергією для населення [12]).

Відповідно до ст. 26 Закону України «Про електроенергетику» [11], споживачі (крім населення, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації державної і комунальної форм власності) у випадку споживання електричної енергії понад договірну величину за розрахунковий період сплачують енергопостачальникам двократну вартість різниці фактично спожитої і договірної величини. У випадку перевищення договірної величини потужності споживачі (крім населення, професійно-технічних навчальних закладів та вищих навчальних закладів I–IV рівнів акредитації державної і комунальної форм власності) сплачують енергопостачальникам двократну вартість різниці між найбільшою величиною потужності, що зафіксована протягом розрахункового періоду, та договірною величиною потужності.

Досліджуючи ефективність санкцій, І. Н. Петров констатував низьку результативність відповідальності за багато правопорушень, пов'язуючи таке положення з недоліками в правовому регулюванні відповідальності [16, с. 17].

До тих моментів, що вимагають першочергової уваги, на нашу думку, відноситься правильний вибір виду санкції і визначення порядку її застосування з урахуванням характеру завдань, які вирішуються. При порушеннях, що носять тривалий характер, як підтверджує практика, домагатися реального виконання обов'язків більш успішно дають можливість не одноразові стягнення сум, а безперервні, поточні (відповідно до тривалості прострочення) санкції.

Згідно з п. 41 Правил користування електричною енергією для населення [12], споживач електричної енергії має право на відшкодування відповідно до законодавства збитків, заподіяних внаслідок порушення його прав.

Можливість відшкодування збитків як заходи впливу і спосіб відновлення майнового положення кредитора в даних договірних зобов'язаннях використовується досить рідко.

Указане положення, проте, не дає підстави для протиставлення неустойки стягненню збитків і оголошення неустойки ос-

новним способом забезпечення виконання зобов'язань. Кожен із заходів відповідальності здатний виконувати відповідні функції лише за наявності відповідних умов. У зв'язку з цим важливо з'ясувати, якими обставинами викликається нечасте використання такого заходу, як відшкодування збитків потерпілій стороні. На думку деяких учених, ця ситуація обумовлюється відсутністю належної уваги з боку правознавців до проблеми відшкодування збитків [17, с. 6]. З подібною думкою важко погодитися. Основна причина, на нашу думку, полягає в складності обґрунтування вимог про відшкодування збитків у суді.

Обґрунтування позовів про стягнення збитків дійсно пов'язане зі значними складнощами. Перш за все, це стосується таких моментів, як встановлення причинного зв'язку між порушенням і його негативними наслідками та розміри втрат.

Поряд із цим навряд чи можна прийняти пропозицію про спрощення процесу доведення збитків. Будь-які спрощення, що мотивуються складністю документально підтвердити причинний зв'язок або розмір збитків, здатні привести до зворотних результатів – свавілля при ухваленні судових рішень, необґрунтованого стягнення сум з відповідачів.

Цивілісти вже було відмітили, що мета цивільно-правової відповідальності – «відновлення порушених майнових прав кредитора, що потерпів від порушення» [18, с. 180]. Досягнення вказаної мети ускладнюється при заміні збитків твердою сумою. Справедливо зауважив О. С. Іоффе, що стягнення заздалегідь передбачених договором грошових сум має ту перевагу, що для цього досить одного факту винного порушення зобов'язання: не потрібно доводити ні розмір, ні факт настання збитків. Недолік же подібних заходів полягає в тому, що сума, яка стягується з порушника, «не порівнюється із заподіяною ним майновою втратою і тому відшкодувати збиток зазвичай не здатна» [19, с. 109–110].

Більш перспективним вирішенням даної проблеми є вдосконалення науково обґрунтованих методик обчислення збитків. Так, І. В. Матанцев відзначає, що для підвищення значення цього виду відповідальності «необхідні вдосконалення тих, що існують, і розробка нових типових та індивідуальних методик обчислення збитків стосовно окремих галузей народного господарства із врахуванням їх особливостей» [20, с. 117].

Отже, чітке визначення механізму відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення прав енергопостачальників та споживачів, і його юридичне закріплення мають важливе науково-практичне значення, оскільки відсутність належного механізму відшкодування збитків перешкоджає стягненню заподіяних збитків.

Список літератури: 1. Иоффе О. С. Ответственность по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. – Л. : ЛГУ, 1955. – 311 с. 2. Матвеев Г. К. Вина в советском гражданском праве / Г. К. Матвеев. – К. : Киевский университет, 1955. – 308 с. 3. Антимонов Б. С. Основания договорной ответственности социалистической организации / Б. С. Антимонов. – М. : Госюриздат, 1962. – 175 с. 4. Антимонов Б. С. Гражданско-правовая ответственность за вред, причиненный источником повышенной опасности / Б. С. Антимонов. – М. : Юрид. лит., 1952. – 294 с. 5. Малейн Н. С. Имущественная ответственность в хозяйственных отношениях / Н. С. Малейн. – М. : Наука, 1968. – 207 с. 6. Малейн Н. С. Правонарушение: понятие, причины, ответственность / Н. С. Малейн. – М. : Юрид. лит., 1985. – 192 с. 7. Маслов В. Ф. Обязательства из причинения вреда : учеб. пособие / В. Ф. Маслов. – Х., 1961. – 103 с. 8. Рабинович Ф. Л. Вина как основание договорной ответственности предприятия / Ф. Л. Рабинович. – М. : Юрид. лит., 1975. – 168 с. 9. Райхер В. К. Правовые вопросы договорной дисциплины в СССР / В. К. Райхер. – Л. : ЛГУ, 1958. – 267 с. 10. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40. – Ст. 356. 11. Про електроенергетику : закон України від 16 жовт. 1997 р. № 575/97-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1998. – № 1. – Ст. 1. 12. Правила користування електричною енергією для населення : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 26 лип. 1999 р. № 1357 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. 13. Правила користування електричною енергією : затв. постановою Нац. комісії регулювання електроенергетики України від 31 лип. 1996 р. № 28, зареєстр. в М-ві юстиції України 18 листоп. 2005 р. за № 1399/11679. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>. 14. Иоффе О. С. Обязательственное право / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1975. – 880 с. 15. Халфина Р. О. Право и хозрасчёт / Р. О. Халфина. – М. : Юрид. лит., 1975. – 110 с. 16. Петров И. Н. Проблемы повышения эффективности законодательства об ответственности хозорганов за нарушение обязательств : автореф. дис. на соискание учёной степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное» / И. Н. Петров. – М., 1975. – 37 с. 17. Овсиенко В. В. Проблемы возмещения убытков в хозяйственном праве : автореф. дис. на соискание учёной степени д-ра юрид. наук : спец. 12.00.03 «Гражданское право; семейное право; гражданский процесс; международное частное» / В. В. Овсиенко. – Х., 1972. – 33 с. 18. Хозяйственное законодательство : учебник / под ред. Н. И. Клейн. – М. : Юрид. лит., 1990. – 270 с. 19. Иоффе О. С. Право и хозяйственная деятельность социалистических организаций / О. С. Иоффе. – М. : Юрид. лит., 1979. – 111 с. 20. Матанцев И. В. Гражданско-правовая ответственность в обеспечении дисциплины поставок / И. В. Матанцев // Договорная дисциплина в советском гражданском праве : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. О. А. Красавчиков. – Свердловск : Свердловский юрид. ин-т, 1985. – С. 115–119.

Надійшла до редколегії 17.05.2010